

A katonák nyugdíja az Osztrák-Magyar Monarchiában - a magyar törvények alapján

Magyarországon az 1875: LI. tc. rendelkezik a közös hadsereg (haditengerészet) és a m. kir. honvédség egységei katonáinak nyugdíjáról. Ennek a törvénynek a megszületését megelőzően a közös hadsereg és a haditengerészet tisztjeinek, lelkészeinek, katonáinak és a hivatalnokainak a nyugdíjait egy 1855-ben kibocsátott nyugdíjszabályzat szerint ítélték meg.¹ Létezett a rokkantsági zsold fogalma is. A legénységi létszámhoz tartozó személyek rokkantsági zsoldjait egy 1817-ben kiadott udvari haditanácsi rendelet alapján állapították meg. A magyar honvédség nyugdíjait és rokkantsági zsoldjait az 1868: XLI. tc., azaz a honvédségről szóló törvény alapján folyósították.² Vagyis a katonákra a törvényt megelőzően is saját szabályok vonatkoztak és nem az egyébként – az állami tisztviselőkre – alkalmazott uralkodói rendeletek.

A delegációk az 1870-es évek elején évente ismétlődően sürgették a közös hadügyminisztert, hogy alkossák meg a katonai nyugdíjtörvényt. A törvénytervezet 1875 őszére készült el és Szende Béla magyar honvédelmi miniszter 1875. november 4-én terjeszthette elő a magyar országgyűlésben.

A törvény előtt a katonai szolgálati idő a tábormokok és hasonló rangú tisztviselők számára jelentősen magasabb volt, mint például az állami alkalmazottaké. A tábormokok csak 50 évi szolgálati idő után kaphatták fizetésük 100%-át nyugdíjként. A törzstisztek és főtisztek, illetve a hasonló rangú tisztviselők esetében azonban éppúgy 40 év volt a határ. Ugyanakkor ez az adat mégsem vetethető össze tökéletesen a civilekével, mert a katonáknál a szolgálati időt nem naptári években számolták.

A tábornoki kategória nyugdíját más szabályok szerint számolták, mint a többiekét. A tábormokok már az első 10 év alatt is kaphattak nyugdíjat, legutóbbi fizetésük egytizedét. Tíz év fölött a nyugdíj sávja minden megkezdett ötödik szolgálati évben emelkedett egytizeddel.

A törzstisztek és főtisztek kategóriájában a nyugdíj kiszámítása úgy történt, hogy először levontak egy nyugdíjalapot a legutóbbi fizetésből. Ez a nyugdíjalap egy meghatározott összeg, 210 forint volt. Az utána fennmaradó összeget tíz egyenlő részre osztották. Ők már öt éven belül is kaphattak nyugdíjat. A nyugdíj összege a nyugdíjalap (210 ft) meg egytized. Minden további öt év szolgálati idő-

¹ Az ezt megelőző helyzetről és az 1855. évi nyugdíjszabályzatról lásd: DEÁK István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848-1918.* Gondolat, Budapest, 1993. 189-191. Deák István ebben a könyvében foglalkozik a kiegészítés utáni nyugdíj szabályozással és az özvegyek és árvák ellátásával is, az osztrák szabályozás alapján. 191-196.

² MATLEKOVITS Sándor: *A magyar államháztartás története 1867-1893.* Budapest 1894. I. köt. 621.

vel nőtt a nyugdíj összege egy újabb tizeddel. A 40. leszolgált év után járt a fizetés teljes összege. Az alhadfelek és seregszolgák nyugdíjait ugyanezzel a szisztémával számolták, de esetükben nem 210, hanem csak 105 forint volt a nyugdíjalap.

Az 1875-ben bevezetett új rendszer a tábornoki kategória számára előnyösebb volt, mint a korábbi, kivéve az első éveket, mert bevezette náluk is a tíz éves kötelező szolgálati időt a nyugdíj eléréséhez. Ennél rövidebb szolgálati időre tehát már náluk sem járt nyugdíj. Összehasonlításként álljon itt néhány adat: a tábornokok 10 év után 2100 helyett 3500 forintot kaptak és a korábbi 50 év helyett már 40 évvel elérték a maximális 10.500 forintot. Azt megelőzően 40 év szolgálat után csak 8.400 forintra voltak jogosultak. A tábormokok sokkal kisebb fizetést kaptak, ennek megfelelően nyugdíjuk is nagyságrendekkel alacsonyabb volt. Az új rendszer 10 év fölött számukra is kedvezőbb volt. 10 év után 840 helyett 1.400 forintot kaphattak. 40 év után a korábbi 3.360 helyett elérték a teljes 4.200 forintot.

Az ezredek, alezredek és őrnagyok azonban rosszabbul jártak és csak 30 év szolgálat után emelkedett valamelyest a korábbi szabályhoz képest a nyugdíjuk. Az ezredes, akinek évi 3.000 forint volt a fizetése 10 év után a korábbi 1.047 helyett csak 1.000 forintot kapott és csak 30 év után jutott el oda, hogy évi 2.163 helyett 2.250 forint járt neki. Az alezredekéknél ugyanez évi 2.100 forint fizetés után számolva 777 helyett 700 és 1.533 helyett 1.575. A századosok, főhadnagyok és hadnagyok sem örülhettek, mert ők is kevesebbet kaptak és náluk 35 év szolgálat kellett ahhoz, hogy egy kicsi növekmény legyen az 1875 előtti szabályhoz képest. Egy hadnagy például, aki évi 600 forintot keresett 35 év elteltével 522 helyett 525 forintot kapott.³

A nyugdíjszámítás elve az 1875-ös törvény szerint az volt, hogy 10 teljes szolgálati év után az utolsó tényleges fizetés egyharmada járt, 15 év után pedig háromnyolcada. Azt követően minden további teljes szolgálati év után a fizetés 2,5%-a növelte az összeget. Így 40 szolgálati év után elérték a fizetés 100%-át.⁴

Az 1875. évi LI. tc. „*a közös hadsereg (haditengerészet) és a m. kir. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról*” 138 §-ból áll. A törvény két címből, azaz különálló nagy egységből áll. Az első cím „*A közös hadsereg és a haditengerészet*”, a második „*Magyar kir. honvédség*”. Az első cím három részre tagolódik. A részek pontosan megmutatják, hogy a törvény hatálya kikre, illetve milyen kérdésekre terjed ki. Az első rész a „*Tisztek, tengerész-apródok, katonai és hadi tengerészeti lelkészek, katonai és hadi tengerészeti hivatalnokok és egyéb havidíjas egyének*”, a második rész „*Altisztek, közkatonák és matrózok*” megnevezést viseli. A harmadik rész „*A közös hadsereg és haditengerészet elmebeteg egyénei ellátásának módja a tébolydában*” kérdéskört szabályozza. A „*Magyar kir. honvédség*”-ről szóló második rész nincs további részekre tagolva.⁵

³ MATLEKOVITS: I. köt. 622.

⁴ Uo. 623.

⁵ A törvény teljes szövegét közli: Dr. MÓCZÁR Elemér: *Nyugdíjlexikon*, Károlyi György Kő- és Könyvnyomdája, Budapest, 1913. 61-103.

A törvény először is meghatározta az ellátás formáit. Eszerint az érintettek kaphattak állandó vagy időleges nyugdíjat, sebesülési pótdíjat, ellátást kaphattak valamelyik rokkantak házában vagy más tartózkodási helyen egy rokkantak házától. A részeken belül először mindig a közös hadseregről, majd a haditengerészeletről rendelkezik a törvény.

Állandó nyugdíjra volt igénye minden rendfokozatú tisztnek, katonai lelkésznek és katonai hivatalnoknak, (de a gyakornokoknak és a növendékeknek nem), valamint a közös hadsereghez tartozó havidíjas alkalmazottaknak, ha nem voltak díjosztályba sorolva. Az állandó nyugdíj 10 betöltött szolgálati év után járt. A nyugdíjazás 60 éves életkoruk előtt csak megállapított hadképtelenség alapján volt lehetséges, vagy abban az esetben, ha a fölemelten számítandó szolgálati idő beszámításával 60 éves koruk előtt elérték a 40 év szolgálati időt.

10 évnél kevesebb szolgálati idővel is lehetett valaki jogosult állandó nyugdíjra, ha a hadképtelensége „*ellenség előtti megsebesülés*” vagy „*hadi fáradsalmak*” következménye volt, illetve, ha „*elmefogyatkozás, nyavalyatörés, mindkét szem világának elvesztése vagy szélhűtés által előidézett tehetetlenség*” miatt következett be, vagy a szolgálat teljesítése közben önhibáján kívül szenvedett valamilyen maradandó egészségkárosodást (pl. járvány, „*ragadós szembetegség*”, a szolgálati helyén fellépő helyi betegség következtében). Ha valaki polgári állami szolgálatba került, de időközben a polgári szolgálatra is képtelenné nyilvánították, nyugdíjat csak egy szabály szerint kaphatott, tehát vagy a katonai vagy a polgári nyugdíjtörvény szerint, de mindenképpen azt kellett választani, ami a számára előnyösebb volt. A nyugdíj terheit azonban a katonai és a polgári alap, az ott eltöltött szolgálati idő függvényében, arányosan viselte, tehát nemcsak az egyik terhére fizették. Ha azonban valaki katonai hadképtelenség esetén polgári szolgálatra alkalmas volt, katonai nyugdíjra való igényét elveszítette.

Ezeket az eseteket kivéve azonban a 10 évnél kevesebb szolgálati idővel rendelkezők csak időleges nyugdíjat kaphattak, a szolgálati idő függvényében. Ha az első vagy második évben vált valaki hadképtelenné 1 évig kaphatott nyugdíjat. Ha ugyanez a 9-10. évben történt, akkor már 5 évig. A hadképtelenséget vagy az időleges – akkori szóhasználattal feltételes – keresetképtelenséget katonai személyeknél felülvizsgáló bizottság állapította meg.

A szolgálati időbe a nyugdíj kiszabásánál be kellett számítani a besorozástól vagy a kinevezés napjától kezdve a tényleges szolgálatban töltött időt, amelybe az újonc kiképzés és a hadgyakorlat ideje is beleszámított. Továbbá a közös hadseregbe vagy a haditengerészetbe való belépés előtti polgári szolgálatban vagy honvédségnél töltött időt, ha az átlépés közvetlenül onnan történt. Külön kiemelten rendelkezett a törvény a bécsi cs. és kir. állatgyógyintézet tagjairól, akiknek szolgálati idejébe a növendékként vagy segédként az intézetben eltöltött idő is beleszámított, ha a szolgálati idejükben nem volt megszakítás.

A nyugalmazott tiszteknél, ha nyugdíjasként valamelyik hadapród iskolában tanárként dolgoztak, minden ott eltöltött teljes évet szolgálati időnek kellett számítani, vagyis a nyugdíjukat ismételten meg kellett állapítani.

Minden hadjárat után, bármilyen minőségben vett is részt benne valaki, a szolgálati időhöz egy hadiévet hozzá kellett számítani, akkor is, ha valaki csak egy ideig szolgált a hadjáratban. Minden alkalommal legfelsőbb hadiparancs állapította meg, hogy mi minősült hadjáratnak és kikre terjed ki a hadiév számítása. A hadifogságra ugyanaz a szabály vonatkozott, mint az állami alkalmazotknál. Hadiévnak csak az az év minősült, amikor hadifogságba esett az illető. A hadifogságban eltöltött éveket csak egyszerű szolgálati időnek számították.

Két paragrafus rendelkezett arról, hogy hol és milyen éveket kell a nyugdíj kiszabásánál előnyösebben beszámítani. Eszerint a katonai képző intézetekben tanári vagy tanítói minőségben alkalmazott tisztek, a katonai lelkészek és a katonai hivatalnokok esetében az ebben a szolgálati minőségükben eltöltött minden évet 16 hónapnak kellett számítani. A bécsi cs. és kir. katonai állatgyógyintézeti tanároknál a tanári minőségben eltöltött minden teljes 3 évet 4 évnak. Azoknál a tiszteknél, akik a katonai térképezésnél és háromszögelésnél, mint aligazgatók, térképészek, osztályvezetők, háromszögelők vagy háromszögelő segédek voltak alkalmazásban, az ebben a minőségükben eltöltött minden teljes szolgálati évet 16 hónapnak kellett számítani.

Nem lehetett beszámítani a szolgálati időbe többféle aprólékosan előírt kikötéssel általában a szabadságidőket, a szolgálaton kívüli viszonyban, rokkant állományban, számfőlötti állományban töltött időket, az eskü letételét megelőző próbaidőt vagy kinevezések és rendfokozatban való előlépés előtti próbaidőt meghatározott esetekben, a nyugdíjasként alkalmazásban eltöltött időket, az esetleg szökésben töltött időt, a hat hónapon túl terjedő börtönbüntetés idejét, stb. És nem lehetett beszámítani a nyugállományban töltött időt, ami szintén fontos kikötés, hiszen időleges nyugdíj is létezett.

A havi nyugdíjat a beszámítható szolgálati idő alapján számolták ki. Tíz teljes szolgálati év után a legutolsó szolgálati havi díj egyharmada, 15 teljes év után, ha még a 16. évet nem töltötték ki, a havi díj háromnyolcada járt. Ez utóbbihoz minden teljesen eltöltött szolgálati év után a havi díj 2,5 százalékát adták hozzá, vagyis 40 év után a havi díj teljes összege járt nyugdíjként. Ezt az összeget túllépni nem lehetett.

A tisztek, katonai lelkészek és katonai hivatalnokok számára megállapított a törvény egy nyugdíj minimumot, amelyet akkor is megkaptak, ha a szolgálati díjuk alapján nem érnék el ezt az összeget. Ez évi 300 forint volt.

Voltak olyan korpótlékok, amelyeket a nyugdíj kiszabásánál a fizetésen felül figyelembe vettek. Ezek a korpótlékok számunkra teljesen szokatlanok és nagyon érdekesek: „*Örnagyai helyi alkalmazásra előjegyzett századosok*”, a katonai-képző intézetekben alkalmazott lelkész-tanárok, valamint a tanügyi igazgató, a tanárok és tanársegédek korpótlékai és a bécsi cs. és kir. katonai állatgyógyintézetben alkalmazott ló-vasalási tanító korpótléka is ilyen volt. Ez már a többedik előírás, amelyből kiderül, hogy milyen megbecsült helyzetben voltak a bécsi cs. és kir. katonai állatgyógyintézet alkalmazottai. Ez egyébként tökéletesen érthető, mint-hogy a ló szerepe a hadviselésben a 19. században még nagyon jelentős volt.

A törvény kimondta, hogy „*a nyugdíj oszthatlan, havonként előre fizetendő illeték*”. Attól a naptól járt, amely naptól a nyugdíjazást elrendelték. Ezt a közös hadseregbeli rendeleti közlönyben meg kellett jelentetni.

A nyugdíj megszűnt a jogosult halálával; a közös hadseregben vagy a haditengerészetnél való tényleges újra alkalmazással; polgári állami szolgálatba lépéssel; kivándorlás révén; idegen államban (az Osztrák-Magyar Monarchia területén kívül) való honosítás folytán; bírósági ítélettel, ha az ítélet a törvény értelmében a nyugdíj elvesztését vonta maga után. Az időleges nyugdíj értelemszerűen csak meghatározott időre szólt. Nem kapott nyugdíjat az a személy, aki nyugdíjáról végkielégítés fejében lemondott.

A végkielégítést csak az a nyugdíjazott személy választhatta, akiről „*egy katonai orvostudor hozzájárulásával alakult bizottság*” megállapította, hogy egészségi állapota alapján valószínűleg legalább még két évig élhet. Azért éppen két évig, mert a két évi nyugdíj összegének megfelelő végkielégítést kaphattak, azzal a feltétellel, hogy katonai jellegükről lemondanak. Vagyis a későbbiekben sem léphettek fel semmilyen igénnyel a hadsereggel szemben és nem is gondolhatták meg magukat, hogy mégis inkább nyugdíjat szeretnének. Az időlegesen nyugdíjazottak is választhatták a végkielégítést ugyanezekkel a feltételekkel.

A törvény gondoskodott az elhunytak családjáról is. „*Negyeddíjnak*” hívták az elhunyt után járó összeget, mert a három havi nyugdíjának megfelelő összeg járt a családjának. Az elhunyt törvényes felesége és a házasságból eredő vagy törvényesített kiskorú – korabeli szóhasználat: „*szülői gondviselés alatt álló*”, a kiskorú fogalmát nem használták – gyerekek voltak jogosultak. Az elvált feleségnek is járt a negyeddíj, ha nem saját hibájából vált el.

A nyugdíjasként nősült személy családjának csak akkor járt negyeddíj vagy végkielégítés, ha a házasságkötés után ismét állandó katonai szolgálatban alkalmazták és utána ismét nyugdíjazták. Amennyiben csak ideiglenesen volt a házasságkötés után alkalmazva, csak akkor járt utána a családnak ellátás, ha „*saját hibáján kívül szenvedett sérülés vagy kórházi szolgálatban kapott ragadós betegség folytán múlt ki*” – mondja a törvény szövege.

Ha valaki katonai nyugdíjasként polgári állami vagy azzal egyenlő szolgálatba lép, katonai nyugdíja és az esetleges személyi pótdíja megszűnik annak a hónapnak az elsején, amikor az új állásában fizetésre jogosult lesz. Ha az összes pénzbeni és természetbeni (pl. pénzértékre átszámítandó természetbeni lakás) jövedelme nem haladja meg az új állásában a katonai nyugdíját legalább egyharmaddal, akkor a katonai nyugdíjalapból az a harmad jár neki katonai póttjáradék címén.

A polgári szolgálatból vissza is lehetett térni a katonai nyugdíjba, ha valakinek nem váltak be a számításai az új állásában és az illetékes hatóság a szolgálatról való lemondását elfogadta. Ha polgári szolgálata alapján nem járna neki nyugdíj, akkor korábbi katonai nyugdíját teljes egészében visszakapja. Ha a polgári szolgálat után kevesebb nyugdíj járna, mint amennyi korábban a katonai nyugdíja volt, akkor a különbözetet a katonai nyugdíjalap fedezi.

A sebesülési pótdíjat csak a sebesülés mértéke szerint szabták ki, a tisztek, katonai lelkészek és katonai hivatalnokok egységes díjat kaptak, csoportjukon belül nem állt összefüggésben sem a rendfokozattal, sem a szolgálati idővel. Ha hadképtelenné váltak, természetesen önhibájukon kívül, csatában vagy szolgálat teljesítése közben, a szabályszerű nyugdíjukon felül évi 200 forint sebesülési pótdíjat kaptak. Ha egyik kezüket vagy lábukat veszítették el, akkor nem 200, hanem 400 forint járt egy évre. Ha két tagjukat veszítették el, vagy látásuk súlyosan sérült, illetve megvakultak, akkor évi 900 forint járt. Ha a fej, mellkas, has sérülése folytán valamelyik életfontosságú szerv károsodott, azt úgy kellett tekinteni, mintha egy tagot veszettek volna el.

A katonai rokkantak házaiba századostól lefelé lehetett bekerülni. Kivételes esetekben ebben az ellátásban részesülhettek nem tényleges katonák is, például rokkant nyugalmazott hadbírák, katonai orvosok, csapat-számvivők, katonai lelkészek és katonai hivatalnokok a IX. díjosztálytól lefelé. Akiket a rokkantak házaiban elhelyeztek, vagy máshol laktak, de ellátást onnan kaptak, azoknak nem nyugdíj, hanem havidíj járt. A havidíj az utolsó fizetésük 90%-a volt. A rokkantak házába az arra jogosultak családotul is beköltözhettek. Aki nem költözött be a rokkantak házába, csak ellátást kapott onnan, annak lakbérsegély járt. A századosok évi 120, a főhadnagyok és hadnagyok évi 80 forint lakbérsegélyt kaptak.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért kellett a haditengerészetre külön szabályokat alkotni. Már csak azért is, mert a haditengerészetre vonatkozó legelső, a 61. §. rögtön kimondja, hogy a fenti határozatok a tengernagyokra, a haditengerészet törzs- és főtisztjeire, a tengerészapródokra, tengerészeti lelkészekre és hivatalnokokra, valamint a haditengerészetbeli havidíjas, de díjosztályba nem sorozott egyénekre nézve is érvényesek. Kicsi különbség volt a szolgálati idő kiszámításában, mert a hajón töltött minden teljes évhez a nyugdíj kiszabásánál még négy hónapot hozzá kellett adni.

A tengerészeti akadémiánál, az alreáltanodánál és népiskolánál alkalmazott tanároknak, igazgatóknak, tanítóknak és tanítónőknek a nyugdíj kiszabásánál minden három évet négy szolgálati évnél kellett tekinteni. A tengerészeti akadémiánál ideiglenesen alkalmazott „*haditengerészeti egyéneknek*”, akik valamilyen speciális tárgyat tanítottak, minden évet 16 hónapnak kellett számítani a nyugdíj kiszabásánál. A sebesülési pótdíj a tengerészeknek is járt, ugyanúgy mint a szárazföldi katonáknak, azzal a különbséggel, hogy őket sorhajózászlósi minőségben kellett nyugállományba helyezni.

A tengerészeknél is voltak beszámítandó pótdíjak. A vízrajzi hivatal főnökeinek, a tengerészeti akadémia tanárainak, a tengerészeti alreáltanoda igazgatójának és tanárainak, a tengerészeti népiskoláknál alkalmazott főtanítóknak, tanítóknak és tanítónőknek ötödévi pótdíjai voltak ilyenek.

A rokkant tengerészek közül a tengerészapródokat és jelölteket a rokkantak házában a hadnagyok számára rendszeresített helyekre kellett fölvenni. A szabályok ugyanazok, mint a szárazföldi katonáknál. Aki nem a rokkantak házá-

ban lakott, éppúgy jogosult volt évi 80 forint lakpénzsegélyre. Nem szól a törvény a hátramaradt családok ellátásáról.

Minthogy a rendelkezések az elvekben ugyanazok, mint a szárazföldi katonáknál, csak jogalkotási technikai oka lehetett annak, hogy a tengerészek külön fejezetekbe kerültek, minthogy az elnevezések, a fogalmak mások és ezzel a felosztással áttekinthetőbb szerkezetű lett a törvény.

A második rész, amely az altisztekről, közkatonákról és matrózokról szól, kizárólag rokkantsági nyugdíjról és sebesülési pótdíjról, valamint a rokkantak házaiba való felvételről beszél, minthogy az altiszteknek és a legénységi állománynak nem volt nyugdíja.

Esetükben a rokkantsági ellátásra való jogosultságot felülvizsgáló bizottságok lelete és javaslata alapján a főhadparancsnokságok és a hadparancsnokságok, illetve a pulai – akkor még pólai – cs. és kir. kikötői tengernagyi hivatal és a trieszti tengerkerületi parancsnokság voltak jogosultak megállapítani.

A közös hadseregnek azok az altisztjei és közkatonái voltak rokkantsági nyugdíjra jogosultak, akik tíz évet tényleges szolgálatban töltöttek és a szolgálat révén sebesültek meg és váltak véglegesen minden katonai szolgálatra képtelenné. Minden más nyugdíjszabálytól eltérően ennek a tízévi szolgálatnak nem kellett folyamatosnak lenni, lehetett benne megszakítás. Akik azonban rokkantakká és polgárilag is keresetképtelenné váltak, a tíz év eltelte előtt is jogosultak voltak a rokkantsági nyugdíjra.

Azok az altisztek, akik 18 évig megszakítás nélkül ténylegesen szolgáltak, jogosulttá váltak állandó rokkantsági nyugdíjra, anélkül, hogy a rokkantságot igazolták volna. Vagyis ténylegesen nyugdíjjogosultságot szereztek, és nem világos, hogy a törvényalkotó az altisztek nyugdíját miért bújta a rokkantság árca mögé.

Időleges rokkantási nyugdíj is létezett azok számára, akiknél a gyógyulás várható volt. A rokkantási és rokkantsági nyugdíj fogalmat egyaránt használták, szinonimaként.

A szolgálati évek kiszámítása, a hadifogságban töltött idő beszámítása ugyanúgy történt mint a tiszteknél.

A rokkantsági nyugdíjat az altiszt vagy közkatona valóságos rendfokozata alapján kellett kiszabni, továbbá a betudható szolgálati idő alapján. Azokat a hadapródokat, akik az ellenség előtti sebesülés miatt váltak hadképtelenné, hadnagyi minőségben és évi 300 forint nyugdíjjal kellett nyugdíjazni.

Az altisztek és közkatonák is jogosultak voltak arra, hogy a korábban a tisztekre előírt feltételek mellett a rokkantsági nyugdíj helyett két évi összegnek megfelelő végkielégítést vegyenek igénybe. Illetve, ha a polgári szolgálatuk alapján kevesebb nyugdíj járna, mint a korábbi katonai szolgálat alapján megítélt rokkantsági nyugdíj, akkor a különbözet jár nekik a katonai nyugdíjalapból. Azok pedig, akik korábbi katonai rokkantási nyugdíjat kaptak, majd polgári szolgálatba elhelyezkedtek, de az után nem jár nekik nyugdíj, visszakapják korábbi katonai rokkantsági nyugdíjukat a nyugdíjba vonuláskor.

A sebesülési pótdíj a rokkantsági nyugdíjtól teljesen független volt. Nem függött a szolgálati időtől és a rendfokozattól sem, kizárólag a sebesülés mértéke alapján szabták ki, éppúgy mint a tisztelnél. Az altisztek és közkatonák az előírt feltételek megléte esetén évi 48 forint sebesülési pótdíjat kaptak, a rokkantási nyugdíjon felül. Akik egy tagjukat veszítették el évi 96 forintot, akik két tagjukat vagy mindkét szemük világát azok 144 forintot.

A rokkant altisztek és közkatonák is bekerülhettek a rokkantak házaiba, de sokkal súlyosabb feltételek mellett, mint a tisztek, mert legalább 30 évet kellett megszaktítás nélkül ténylegesen szolgálniuk, vagy akkor, ha elveszítették a szemük világát sebesülésben, vagy más olyan sérülést szenvedtek, ami miatt különös ápolásra, felügyeletre van szükségük. Emellett azok kerülhettek be, akik tényleges szolgálat közben *„elmetompultságba vagy nehéz nyavalyába estek”*, vagy szélhűdés miatt magatehetetlenné váltak s a rokonaik nem tudták őket ápolni.

A rokkantak házaiba felvett altiszteket és közkatonákat minden körülmények között megillette a zsold a valóságos rendfokozatuk után, de emellett a törvény szövege tételesen felsorolja még azokat a dolgokat, ami megilleti őket: *„az étkezés, kenyér, a lakás, a ruházat és a mérsékelt árú dohány; az utóbbi a mérsékelt ár fizetése mellett”*. Őket is megillette a sebesülési pótdíj.

A törvény gondoskodott arról is, hogy a rokkantak házában lakó altiszteket és közkatonákat illendően eltemessék. Ha az illető hagyatékából a temetést nem lehetett fedezni, akkor három forint átalányt lehetett felszámítani a kincstár rovására, ha más alap terhére nem lehetett gondoskodni a temetésről.

Az elhunyt családjáról is gondoskodtak. 30 forint végkielégítés járt nekik, amit a családfő elhalálózása utáni napon kellett kifizetni a családnak.

Mindezek a szabályok a haditengerészeti altisztekre és a matrózokra is érvényesek voltak, néhány eltéréssel. A szolgálati időt béke idején az alhajómestertől kezdve fölfelé a hajónlét tartama alapján kellett kiszámítani, úgy ahogy a tisztek esetében.

A főhajómester, a hajómester és az alhajómester, valamint a velük egyenlő fokozatú altisztek kaptak nyugdíjat, amit úgy kellett kiszámítani, mint a havidíjas, de díjosztályba nem sorolt egyénekét, és pedig 360 napra eső tényleges szolgálati zsold alapján. Ezek az altisztek tehát 40 év szolgálat után a teljes fizetésüket kapták nyugdíjként.

A haditengerészeti legénységnek nem járt nyugdíj, csak rokkantsági nyugdíj. Érdemi kérdés még, hogy a törvény külön paragrafusban szögezi le, hogy a hadszergyári munkásszemélyzet ellátására külön szabályok vonatkoznak.

Gondoskodott a törvény az elmebeteg tisztek és havidíjasok elhelyezéséről és ellátásáról is. Nekik járt a szabályok szerint megállapított nyugdíjuk. Ha a nyugdíjuk és a magánvagyonuk nem fedezte a beszállítás és ápolás költségeit, akkor azt a kincstár vállalta magára. Az altisztekről, közkatonákról és matrózokról is gondoskodtak, oly módon, hogy a nekik járó illetekeket megszüntették, de minden ápolási költséget átvállaltak. Az ellátás kinek-kinek rendfokozata után, három különböző kategóriában járt.

A második cím a magyar királyi honvédség nyugdíjszabályait foglalta össze. Az első, a 117. paragrafusában leszögezte, hogy a közös hadsereg egyéneinek katonai ellátására nézve megállapított elvek a magyar királyi honvédség tényleges szolgálatában rokkanttá vált tisztekre, lelkészekre, hivatalnokokra és havidíjas személyekre, továbbá az altisztekre és a legénységre is „*teljes mérvben érvényesek*”. Esetükben a m. kir. honvédelmi miniszter és a honvédkerületi parancsnokságok illetékesek az intézkedésre, (míg a közös hadsereg egyéneinek esetében a közös hadügyminiszter vagy valamelyik főhadparancsnokság). Ha olyan honvédségi egyénről van szó, aki részben vagy egészében a közös hadseregtől kapja az ellátást, akkor vegyes orvosi bizottság jár el, és a m. kir. honvéd szervek a közös hadsereg szerveivel közösen intézkednek.

Érdekes, hogy a honvédségre vonatkozó része a törvénynek más stílusban és fogalmi készlettel íródott, mint a közös hadseregre és haditengerészetre vonatkozó. A szöveg olyan bonyolult, mintha nem magyar anyanyelvű fogalmazta volna. Kihámozva a lényegét, szolgálati időnek számít a tényleges szolgálat ideje, akkor is, ha az illető korábban a közös hadseregben szolgált és azután nyugdíjra jogosult. A tényleges és a tartalékos állomány minden időleges szolgálata, ha az valamilyen díjazással jár. A honvédiskolában folytatott tanulmányok ideje. Továbbá minden idő, amit a honvédségi szolgálat előtt a közös hadseregben vagy a haditengerészetben a tényleges állományban szolgáltak le, illetve a polgári vagy állami szolgálatban töltött idő, ha azok a nyugdíjviszonosság alapján beszámíthatóak, és ha a m. kir. honvédségbe való átlépés közvetlenül az állandó vagy ideiglenes nyugállományból történt.

Minden honvédségi állományú személy megkapja a korábban a közös hadseregben vagy haditengerészetben elnyert nyugdíját, mindaddig, amíg arról önként le nem mond, vagy el nem veszi.

A honvédségnél való szolgálattal a korábban megállapított nyugdíj a nyugdíjba vonuláskor emelkedni fog. A honvédségnél eltöltött napok számát hozzáadják a korábbi szolgálati időhöz és a végleges nyugdíjat az összes szolgálati idő után számítják, a legutóbbi havidíj vagy a zsold alapján. A tényleges állománybeliekre igaz az, hogy nyugdíjba vonuláskor nő a nyugdíjuk. A nem tényleges állománybeliek és a nyilvántartásba vettek esetében esetről-esetre kiszámolják, és emelik, amikor a szolgálati idő alapján magasabb nyugdíjhányad jár. Vagyis a nem tényleges állománybeli honvédeknel a szolgálat ideje alatt sem szünetel a korábbi nyugdíjuk folyósítása és az összeg még nő is az akkori szolgálati idő következtében. Ha azonban időközben a rendfokozatban is előrelép, csak akkor nyeri el a magasabb rendfokozathoz tartozó magasabb nyugdíjat, ha közben a honvédség véglegesen alkalmazza és ebből az alkalmazásból lesz újra nyugállományú, vagy ha az ellenség előtt megsebesül vagy a katonai szolgálat teljesítése közben marandó egészségkárosodást szenved és szolgálatképtelenné válik. Az ilyen nyugdíjmelés a honvédelmi minisztérium terhére történik.

Az elhunyt honvédségi állományú egyén családját, ha az illető nyugdíjas-ként nősült, csak akkor illeti meg az elhunyt után a negyeddíj, ha nősülése után

ismét tényleges állományban szolgált, vagy katonai szolgálata teljesítése közbeni sebesülés vagy ragályos betegség miatt hunyt el.

Katonai állománybeli m. kir. honvédtiszteket, századostól lefelé, valamint honvédeket éppúgy fel lehet venni a rokkantak házaiba, mint a közös hadsereg tisztjeit és legénységi állománybelieket.

A honvédség esetében a rokkantságot megállapító felülvizsgáló bizottságot a honvédség kebeléből kell összeállítani. Azokban az esetekben, ha az illető a közös hadseregben is szolgált, vegyes bizottság is felállítható. Ha a honvédség katonái mozgósítás, vagy a közös állami vagy hadicélra való alkalmazás következtében válnak hadképtelenné, ellátásukat a közös hadsereg terhére kell fizetni.

Ezt a katonai ellátási törvényt kell alkalmazni a közös hadsereg és haditengerészet, illetve a m. kir. honvédségnek a legfelsőbb udvartartásnál alkalmazott egyéneire, valamint a cs. kir. és a magyar királyi testőrség és a palotaőrség tagjaira, a magyar királyi lótenyésztő intézetek katonai osztályához tartozó tisztekre, katonai lelkészekre, katonai hivatalnokokra és a napidíjosztályba nem sorolt havidíjas egyénekre, továbbá altisztekre és közkatonákra. A törvény kimondta, hogy a csendőrségre is ezek a szabályok érvényesek mindaddig, amíg ellátásukra más törvényt nem alkotnak.⁶

12 évvel később, 1887-ben önálló törvényt hoztak a „*hadsereg, haditengerészet, honvédség és népfőlkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról*”, amelyet Ferenc József 1887. április 27-én szentesített. Ez a magyar törvények sorában az 1887: XX. törvénycikk volt. Az 1875. évi törvény is gondoskodott az özvegyekről és árvákról, ha nem is nagyon részletesen szabályozva a kérdést, mi lehetett vajon az oka annak, hogy 1887-ben egy önálló törvény született erről.

Az I. fejezet a tisztek özvegyeinek és árváinak az ellátásról intézkedik. A törvény először is megismétli azokat a szabályokat, amelyek addig is éltek. Kiegészítették azonban azzal, hogy kik azok az özvegyek, akiket kizárnak a nyugdíjra való jogosultságból. Sokan estek el az özvegyi nyugdíj lehetőségétől, mert a felsorolás a)–tól i) pontig terjed. Nem volt jogosult az az özvegy, aki a katonai hatóság engedélye nélkül kötött házasságot, ha a férj beosztásában vagy rendfokozatában a nősülés engedélyhez kötött volt; illetve aki már a házasságkötéskor lemondott a nyugdíjról. Nem volt jogosult az az özvegy, aki a férj halálakor a férjével nem élt együtt, kivéve ha be tudta bizonyítani, hogy a különélésnek nem ő az oka. Akinek a férje az Osztrák-Magyar Monarchiából kivándorolt, vagy idegen állampolgárságot szerzett, vagy haláláig engedély nélkül külföldön tartózkodott, szintén nem kaphatott nyugdíjat. Akinek a férje a katonai kötelékből polgári állásba ment át, ha onnan jogosult özvegyi nyugdíjra, akkor elveszti azt a jogát, hogy férjének katonai szolgálata után kapjon özvegyi nyugdíjat. Akinek a férje a tényleges szolgálattétel ideje alatt önként lemondott a rendfokozatáról vagy attól

⁶ A csendőrök nyugdíját lásd: CSAPÓ Csaba: *A magyar királyi csendőrség története, 1881-1914.* Pécs, 1999. 100-103.

megfosztották, vagy akinek a férje a katonai nyugdíjáról lemondott – esetleg végkielégítés fejében –, vagy megfosztották tőle, akinek a férjét valamilyen súlyos cselekményért elítélték volna, ha közben meg nem hal és akinek a férje ellen még életében az ítéletet meg is hozták, amellyel a nyugdíjától is megfosztották, szintén nem kaphat özvegyi nyugdíjat.

Ezek a rendelkezések teljesen összhangban állnak az állami alkalmazottak özvegyeire vonatkozó nyugdíjrendelkezésekkel. A törvény megszületésének valószínűleg éppen ez volt az oka, kiterjeszteni a katonák özvegyeire és árváira is az 1880-as évek közepén az állami alkalmazottakra megalkotott, akkor legkorszerűbb szabályokat, amelyek az állam érdekét szolgálták, mert valamelyest vissza tudta fogni az egyre terjedő nyugdíjigényeket. Az 1880-as évek közepén ugyanis az államháztartás nagy nehézségekkel küzdött és a költségvetési hiány felszámolására sokféle intézkedést hoztak.

A tisztek és a tartalékos tengerészeti hadapródok özvegyei az elhalt férj rendfokozata szerint az I. - XII. rangosztály alapján meghatározott összegű nyugdíjban részesültek. A XII. rangosztályban évi 200 forint járt, az I. és II.-ban évi 2.000. A XII.-tól a VII. rangosztályig 50 forintjával emelkedett, utána nagy ugrás következett, mert a VI. rangosztályban már 150 forinttal több, tehát 600 forint illette meg az özvegyet évente. Az V. rangosztályban 800, a IV.-ben 1.200, a III.-ban pedig 1.600 forint járt. Ha a férj már nyugdíjas volt, amikor elhunyt, az özvegy semmiképpen nem kaphatott többet, mint férjének legutóbbi nyugdíja. A népfölkelés tisztjeinek özvegyei aszerint a rangosztály szerint kaphattak nyugdíjat, amelyet férjük a népfölkelési tiszti rendfokozata szerint a hadseregben viselt volna.

1887-ben már gondolni kellett arra a törvényalkotónak, hogy lehetnek olyan özvegyek, akiknek saját jogon is van nyugdíjuk. Ezt külön szabályozták, éspe dig úgy, hogy a saját nyugdíjuk mellett a férjük szolgálata után őket megillető özvegyi nyugdíjra is jogosultak voltak – éppúgy, mint az állami alkalmazottak.

Az özvegyi nyugdíj megszűnt az özvegy halálával, újra férjhezmenetelével, a nyugdíjról való időleges vagy végleges lemondásával. Megszűnt továbbá, ha az özvegy ellátást kapott valamilyen állami vagy nyilvános intézettől, vagy belépett apácának olyan zárdába, amely nem nevelésre vagy betegápolásra volt hivatott. Még két kategória volt: az Osztrák-Magyar Monarchiából való elköltözés, vagy idegen állampolgárság megszerzése, illetve engedély nélküli külföldi tartózkodás, valamint az olyan bűnvádi ítélet, amely kimondja, hogy a nyugdíjat is elveszti.

Ha az özvegy ismét férjhez ment, férje halála után ismét jogosulttá válhatott az első férje utáni nyugdíjra, hacsak időközben be nem állt valamelyik ok az özvegyi nyugdíj megszűnésének az imént leírt eseteiből. Ha azonban a következő férje után jogosult állami nyugdíjra, akkor azt fogja kapni és a hadseregtől legfeljebb a különbözetet, ha az előző férj katonai nyugdíja magasabb volt.

A törvény gondoskodott az árvaellátásról is. A fiúk a katonák esetében is tovább kapták az apa után az árvaellátást, mint a lányok. Itt is 20 és 18 év a háttár, mint az állami alkalmazottaknál. Az állandó nevelési járulék azonban csak bizonyos megkötésekkel járt.

A fiúárvák az ellátást nem feltétlenül nevelési járulékban kapták, hanem oly módon, hogy alkalmazták fizetéssel vagy díjazással járó nyilvános (az állami szinonimájaként) vagy magánszolgálatban, vagy valamilyen hatóságnál szolgálati átalánnyal vagyapidíjjal, vagy a hadseregben, honvédségben havidíjasként. Tehát valamilyen kenyérkeresethez juttatták. Vagy felvették növendékül katonai iskolába kincstári vagy alapítványi helyre, vagyis tandíjmentesen. Vagy más iskolába, amelyet az állam tartott fenn vagy felügyelt, szintén nem fizetős helyre. Esetleg valamilyen papnöveldebe, intézetbe vagy zárdába. Lehetőség volt még, hogy tanoncként alkalmazták kereskedőnél, iparosnál vagy művésznél, ahol a tanonc szükségleteit a gazda fedezte. Ha már tanonc volt, elősegítette az állam, hogy a legények, segédek közé léphessen, vagy valamilyen önálló vállalkozásba kezdhesen.

A lányoknál ellátásnak minősült, ha férjhez ment, vagy belépett apácának olyan zárdába, amely nem foglalkozott neveléssel vagy betegápolással, fölvették katonai leányintézetbe kincstári vagy alapítványi helyre. A lányok is bekerülhettek olyan iskolába, ahol az intézet fedezte a szükségleteket, illetve vállalhattak olyan nyilvános vagy magánszolgálatot, amely fizetéssel, bérrel járt. És kezdhettek valamilyen vállalkozást, nyithattak üzletet.

A nevelési járulékok is konkrét összegekben voltak meghatározva a XII.-től I. rangosztályig, éppúgy mint az özvegyi nyugdíjak. A XII. rangosztályú apa után 40 forint, az I.-II. rangosztályban 250 forint. A törvény szövege mindkét esetben, mind az özvegyi nyugdíjnál, mind a nevelési járuléknál tartalmazta az összegeket is. Az árvák nevelési járulékának együttes összege nem lehetett nagyobb az özvegy özvegyi nyugdíjánál. A szülőtlenné válók a nevelési járulékon felül 50% pótlékot kaptak.

Az altisztek özvegyei is jogosultak voltak állandó évi nyugdíjra, ha a házasságkötésük engedély alapján történt, függetlenül attól, hogy a férj még szolgálati ideje alatt vagy már nyugdíjasként hunyt el. A legénységi állomány tagjai közül csak azok özvegye kaphatott nyugdíjat – éspedig függetlenül attól, hogy a katonai hatóság engedélyével vagy anélkül kötöttek házasságot – aki az ellenség előtt hunyt el, vagy az ellenség előtti sebesülés következtében hunyt el.

A törvény szövege itt is rögzítette a konkrét összegeket, amelyet az özvegyek kaphattak. A tételek kiszabása azonban nem rangosztályok, hanem konkrét megnevezések alapján történt. A legkevesebbet a „*gyalogos vagy vele egyenfokozatú özvegye*” kapta, évi 24 forintot. A „*vele egyenfokozatú*” kitéttel minden kategória tartalmazta, ezért ez minden esetben odaértendő. Az örvezető özvegye évi 32 forintban, a tizedesé 40 forintban, a szakaszvezetőé 48 forintban részesült. A „*legkisebb őrmesteri zsold élvezetében állott őrmester*” özvegye 60 forintot, a többi őrmester özvegye 80, a hadtengerészeti főhajómesterének özvegye és a hadapród özvegye évi 100 forintot kaphatott.

A legénységi állományhoz tartozók özvegyei, ha ismét férjhez mentek egy évi nyugdíjösszegnek megfelelő végkielégítést kaptak. Rájuk tehát nem vonatkozott az a szabály, ami a tisztek özvegyeire, hogy választhatták a nyugdíj szüneteltetését is.

Az árvaellátás az altisztek és legénység után a fiúk számára 16, a lányok számára 14 éves korig járt. Éppúgy, mint az állami alkalmazottaknál a polgári életben, az altisztek és szolgák árvái esetében. A legénységi árvák évi 24 forint nevelési pótlékra voltak jogosultak, de az özvegyi nyugdíj és a nevelési pótlékok együttes összege az évi 180 forintot nem haladhatta meg. A szülőtlenné váló árváknak járt az 50%-os pótlék, de a nevelési járulékok együttes összege ebben az esetben sem haladhatta meg az évi 180 forintot. Ez azt jelentette, hogy ha egy családban ötnél több szülőtlenné váló árva maradt, akkor a 180 forintot kellett annyi felé osztani, ahányan voltak.

Az 1887: XX. törvénycikk végén ún. „*zárhatózatok*” találhatóak. Ezek kimondják, hogy a törvénynek nincsen visszamenőleges hatálya, tehát, akiknek férje vagy apja a törvény életbelépésének napja előtt már nyugdíjas volt vagy meghalt, azokra a régi szabályok maradnak érvényben. Továbbra is a közös pénzügyi tárcát és a hadmentességi alapot terhelik a közös hadsereg és haditengerészet katonái után járó özvegyi és árvaellátások, mind a nyugdíj, mind a kegydíjak. Ezen a címen évről-évre felveszik a közös költségvetésbe az 1885-ben erre a célra engedélyezett évi 1.320.000 forintot. Az ezen felüli szükségletet a hadmentességi alap kamataiból fedezik. Azokat az illetményeket, amelyeket ennek a törvénynek a hatályba lépése előtt már a honvédelmi tárca terhére folyósítottak, azt követően is a honvédelmi tárca javadalmazásából, azaz terhére fizették. Úgy tervezték, hogy amikor a hadmentességi díjalap évi kamata el fogja érni a 6 millió osztrák értékű forintot, attól kezdve a katonai özvegyek és árvák minden ellátási illetményét ebből fedezik.

Ez a törvény a hadsereg, haditengerészet és a honvédségen túlmenően a legfelsőbb udvartartásnál ténylegesen alkalmazott, valamint a testőrség, koronaőr-ség és a méneskar katonai osztályai állományába tartozó tisztek és legénységi egyének özvegyeire és árváira vonatkozott. A m. kir. csendőrségre nem, ott az özvegyi és árvaellátást más törvénnyel szabályozták.⁷

Az 1891: X. tc. kiterjesztette az 1887: XX. tc. határozatait. Először is a törvény hatályát kiterjesztették az 1887: XX. tc. életbelépte, vagyis 1887. április 30-a előtt már nyugdíjban lévő személyek özvegyeire és árváira is, de olyan formán, hogy rájuk csak akkor kell ezt a törvényt alkalmazni, ha kedvezőbb, mint a korábbi szabály szerinti ellátmányuk. Ezt a növekményt is a hadmentességi díjalap kamataiból kellett fizetni.

Az 1896: IV. tc. pedig az 1887-es törvény még további kiterjesztéséről intézkedett. A törvény hatályát kiterjesztették az 1887. április 30-a előtt elhunyt személyek hátramaradottaira is. Kiterjesztették a törvény hatályát a hadsereg, haditengerészet, honvédség és népfőlkelés összes katonai hivatalnokai és rangosztályba nem sorozott havidíjasai után hátramaradt özvegyek és árvák ellátására is, de csak a jövőre nézve, visszamenőlegesen nem.

⁷ Az 1885: XI. tc. III. fejezete intézkedett róla. Részletesebben lásd: CSAPÓ Csaba: *A magyar királyi csendőrség*, 101-102.

Az 1907: XVI. törvénycikkkel módosították az 1887: XX., az 1891: X. és az 1896: IV. törvényeket. Megemelték és koronában fejezték ki a korábbi özvegyi nyugdíjakat, amelyek az I. - XII. rangosztályhoz kapcsolódtak. Egy osztrák értékű ezüstforint két koronának felelt meg. Innen adódik, hogy koronában kifejezve nőttek az özvegyi nyugdíjak, de ténylegesen emelkedtek is 1907-ben. A XII. rangosztályban évi 700 koronára, az I.-II. rangosztályban pedig 5.400 koronára. A rangosztályba nem sorozott havidíjasok özvegyei a férj utolsó havidíjának egyharmadát, de legalább évi 400 koronát kellett kapjanak.

A havidíjas katonai személyek özvegyeit, ha volt özvegyi nyugdíjuk, minden gondozásuk alatt álló gyermek után 24. életévük betöltéséig, vagy korábbi ellátásukig az özvegyi nyugdíj 1/5-ét kitevő nevelési járulék is megillette. Az évi nevelési járulék legmagasabb összege egy gyermek után maximum 500 korona lehetett. Itt is élt az a szabály, hogy a nevelési járulékok együttes összege nem haladhatta meg az özvegyi nyugdíj összegét. Havidíjasok szülőtlen árváiról is 24 éves korukig gondoskodott a törvény. Együttesen annyi nevelési járulékot kaphattak, amennyi az özvegyi nyugdíj fele.

Ha az özvegyi nyugdíj nem érné el az évi 400 koronát, akkor is évi 400 koronát kell megállapítani özvegyi nyugdíjként, de ezekben az esetekben nem járt az özvegynek nevelési járulék. A rangosztályba soroltak utáni özvegyi nyugdíjakkal ugyanez volt a helyzet a XII. és XI. rangosztályban, évi 700 és 750 koronát kellett megállapítani, de nem járt a nevelési járulék. A korábban megállapított nyugdíjakat is fel kellett emelni az évi 400 koronára, ha azt addig nem érte el.

A legénységi állománybeliek árvái esetében az ellátás változatlanul csak 16 és 14 éves korig járt, miközben – mint láttuk – a havidíjasoknál 24 év lett a határ, és már nem tettek különbséget fiú és lány árva között. Volt azonban kivétel a legénységi állományúak árvái körében is, akik megfelelő előmenetellel, hazai tanintézetben tanultak, azoknál a nevelési járulék tanulmányaik befejezéséig, de legfeljebb 24. életévük betöltéséig meghagyható volt.

A legénységi állományúak özvegyeinek nyugdíja és a nevelési járulék együttes összege nem haladhatta meg az évi 540 koronát. A szülőtlen árvák évi 72 korona nevelési járulékot kaphattak, de egy családban nem haladhatta meg a nevelési járulék a 360 koronát legénységi állományú szülőtlen árvák esetében.

A XII. - V. rangosztályokban felemelték az özvegyi nyugdíjak összegeit évi 700, 750, 900, 1.000, 1.150, 1.300, 1.700 és 2.000 koronára. Ezeket az összegeket visszamenőleg, 1907. január 1-től kifizették, noha a törvényt csak 1907. március 19-én szentesítette Ferenc József. Azoknak az özvegyeknek az illetményeit, akiknek a férje 1906. szeptember 30-a után halt meg, szintén ennek a törvénynek alapján kellett megállapítani. A törvény hatálya kiterjedt a honvédség és a népfelkelés kötelékébe tartozók özvegyeire és árváira is. Akik azonban már kapták a korábban megállapított özvegyi nyugdíjakat és nevelési járulékokat, azokra nem.

Az 1900-as évek elején Ferenc József kiadott néhány rendeletet, „*legfelsőbb elhatározást*”, amellyel a régebben nyugdíjba vonult és alacsonyabb rangú ka-

tonák helyzetén akart javítani. 1905. április 9-én engedélyezte, hogy az 1900. január 1-e előtt nyugdíjba helyezett, a VII. és ennél alacsonyabb rangosztályú vagyontalan katonai (honvéd) havidíjasok kérhetik nyugdíjuk 10%-át, illetve a rangosztályba nem sorolt vagyontalan honvéd havidíjasok a nyugdíjuk 15%-át pótlék címén, és a minisztertanács javasolhatja az uralkodónak ennek megadását. A vagyontalan honvéd havidíjasok pedig kérhetik a nyugdíjuk felemelését, a rangosztályba nem soroltak évi 400 koronára, a rangosztályba sorozottak pedig évi 750 koronára.⁸ Ez formailag ugyancsak nyugdíjpótlék. Ekkor tehát már volt lehetőség pótlék kérésére, de ez még uralkodói kegy volt, nem egységesen elhatározott nyugdíjemelést.

1906. június 25-én uralkodói rendelet született arról, hogy azok a honvédek, akik 1906. május 1-e után vonulnak nyugdíjba és a szolgálati idejük kiszámításánál hat hónapot meghaladó évhányad marad fenn, ezután az idő után egy egész évnek megfelelő nyugdíjhányadot engedélyez személyi pótdíjként.⁹ Ezt már nem kellett külön kérvényezni és egységesen vonatkozott minden honvédre.

1907. szeptember 3-án elrendelték, hogy azok a honvédségi személyek, akik 1889-ig bezárólag valamelyik katonai akadémián, vagy a Ludovikán tanultak, majd katonai szolgálatba léptek és még akkor is szolgáltak, vagy 1907. január 1-e óta nyugdíjaztattak, személyi pótdíjat kaphassanak.¹⁰

1910-ben gondoskodtak az 1900. január 1-e előtt nyugállományba helyezett és szerény anyagi viszonyok között élő havidíjasok ellátási díjainak emeléséről. Így a rangosztályba sorozott havidíjasok legalább évi 800 koronát kaptak, a rangosztályba nem sorozottak pedig évi 400-at.¹¹ 1910 augusztusától a tisztek és a katonaoorvosok személyi pótdíjat kérhettek.¹²

⁸ MÓCZÁR: 131.

⁹ Uo. 132.

¹⁰ Uo. 132.

¹¹ Uo. 131.

¹² Uo. 133.

